

Žilinská univerzita v Žiline
Univerzita tretieho veku

Téma „šach“ na poštových známkach

Vypracoval/a: RNDr. Jozef Piváček
Vzdelávací program: Zberateľstvo

Ak. rok: 2021/2022
Semester: 2
Ročník: I.

1. Úvod

Tému šach na poštových známkach som si vybral z dôvodu, že som aktívnym šachovým hráčom a zároveň aj zberateľom známok s touto témou.

Šach vznikol podľa historikov približne v polovici 6. storočia v Indii. V nasledujúcich storočiach sa postupne rozšíril v Ázii a do Európy sa dostal v 8.-9. storočí. Vo Francúzsku bol priaznivcom šachu už kráľ Karol Veľký (742-814); ten dokonca dostal krásne šachy darom od slávneho Harun ar-Rašida [1]. Pätnásť storočí fascinuje šach svojou zložitou šachovými hráčmi, svet obdivuje výkony šachových majstrov a preto sa téma šachu oprávnené dostala a neustále dostáva aj na poštové známky.

Pri rozhodnutí začať zbierať poštové známky s témou šach vzniklo u mňa veľa otvorených otázok, na niektoré z nich sa pokúsim zodpovedať v rámci predkladanej práce:

1. Ktoré sú prvé poštové známky s témou šach?
2. Koľko bolo doteraz vydaných poštových známok s témou šach?
3. Ktoré krajiny vydali najviac poštových známok s témou šach?
4. Aké typy šachových motívov sú použité na poštových známkach?
5. Aké sú chyby vyskytujúce sa na poštových známkach s témou šach?
6. Aké sú najdrahšie známky s témou šach?

Podklady pre spracovanie práce boli získané kombináciou zdrojov, ako z katalógu šachových známok Michel [2], tak aj z internetu, najmä z databázy www.stampworld.com [3]. Vzhľadom k priebežnému vydávaniu známok, získané informácie v čase čítania práce je možné považovať za síce nie úplne

presné (napr. čo do počtu vydaných známok), ale s dostatočnou výpovednou hodnotou.

2. Téma šach na poštových známkach

Prvé príležitostné poštové pečiatky s témou šach

Príležitostné poštové pečiatky so šachovým motívom sa objavili skôr, ako boli vydané prvé poštové známky s témou šach. Prvou príležitostnou pečiatkou, v ktorej sa nachádzalo slovo „šachovnica“, bola nemecká poštová pečiatka s nápisom „Papierfabriken-Dam-u. Schachbrett-Industrie-Kinderklaviere“ používaná v období 11. 5. 1923 až 31. 5. 1929 (obr. 1). Medzinárodnému šachovému turnaju majstrov konanému v Kecskemete (25. 6. – 11. 7. 1927) bola venovaná príležitostná pečiatka používaná maďarskou poštou (obr. 2). Prvou československou príležitostnou pečiatkou s témou šach bola pečiatka používaná pri príležitosti 4. šachovej olympiády v Prahe v období 12. 7. – 28. 11. 1931 (obr. 3) [4].

Prvé poštové známky s témou šach

Výskyt poštových známok s témou šach je spojený s rozšírením tém, ktorým sa poštové známky začali venovať v polovici 20. storočia. Prvú poštovú známku s touto témou vydalo Bulharsko s nominálnou hodnotou 9 leva (obr. 4) v rámci série balkánskych hier. V nasledujúcich rokoch začali poštové známky s témou šach vydávať aj ďalšie krajiny: ZSSR (1948) (obr. 5), Juhoslávia a Maďarsko (1950) (obr. 6 a obr. 7). Československo vydalo iba jednu poštovú známku s témou šach, 13. apríla 1985 pri príležitosti 80. výročia Československej šachovej organizácie (obr. 8).

Krajiny vydávajúce poštové známky s témou šach

Do roku 1950 iba 4 krajiny vydali poštové známky s témou šach, do roku 1960 to bolo 8 krajín (pribudli Kuba, Fínsko, Poľsko, DDR) a do roku 1970 spolu 19 krajín. V rámci nastupujúceho veku komercie vydávania poštových známok najmä zo strany afrických krajín a ďalších ostrovných štátov sa počet krajín, ktoré vydali poštové známky s témou šach rýchle zvyšoval. Podľa katalógu Michel [2] vydaného v roku 2018 to bolo 157 krajín. Tento počet sa ešte v roku 2021 rozšíril o Lichtenštajnsko.

Počty vydaných poštových známok s témou šach

Väčšina zberateľov poštových známok určitej tematickej oblasti si položí otázku: „Koľko poštových známok bolo vydaných v mojej tematickej oblasti?“. Pri téme šach je odpoveď podľa autorov Harold van der Heijden & Hennes Deuker [5], komplikovaná: „Bohužiaľ, k dnešnému dňu, neexistuje jednoznačná definícia "šachovej známky". Šachová známka by mohla napríklad zobrazovať motívy šachového materiálu (šachovnica, šachové figúrky a iné), slávne šachové osobnosti (šachových majstrov sveta, šachových veľmajstrov a ďalších) alebo poskytovať textové šachové odkazy (napr. "šach" v rôznych jazykoch). Okrem toho existujú niektoré šedé oblasti:

1. nie každý šachovitý motív (motívy podobné šachovnici, šachové figúrky) sa vzťahuje na šach,
2. známky niekedy zobrazujú ľudí z iných dôvodov ako pre ich šachové úspechy,
3. niektoré známky obsahujú určité druhy z flóry a fauny s „šachom" v ich popisných menách.“

Aj z hore uvedených dôvodov pri výbere poštových známok s témou šach z katalógu Michel [2] a z internetovej databázy www.stampworld.com [3] nedostanete úplne rovnaké zoznamy. Ďalšou komplikáciou sú šachové známky vydané niektorými známkovými územiami, ktoré nie sú súčasťou základných katalógov (napr. šachové známky z územia Abkhasia a Sahara Occidental z roku 1993). Nepodarilo sa mi pri nich ani dohľadať, či ide o riadne (legálne), nežiaduce alebo ilegálne vydania známok.

Podľa internetovej databázy www.stampworld.com [3] bolo ku koncu roku 2021 viac ako 620 vydaní poštových známok so šachovými motívmi. Počet jednotlivých známok presahuje 1 800 kusov. Viac ako 100 poštových známok vydali krajiny Guinea-Bissau, Stredoafrická republika a Guinea. Za nimi nasleduje Mozambik a prvá európska krajina, Maďarsko, ktoré vydalo do roku 2021 spolu 79 známok k šachovej téme. Z toho 64 známok obsahuje zaujímavý aršík z roku 2004 „Malá história maďarského šachu – uhorská obrana“ (obr. 9). Aršík predstavuje šachovnicu so 64 šachovými poľami (samostatnými známkami), kde šachové figúry sú postavené podľa šachového otvorenia – uhorskej obrany.

Šachové motívy na poštových známkach

Aj keď téma šachu môže byť rozsiahla, medzi najčastejšie opakujúce sa motívy na poštových známkach patrí:

1. známka vydaná pri príležitosti šachového turnaja, šachovej olympiády alebo výročia šachovej organizácie (obr. 4-8),
2. všeobecný šachový motív, spravidla šachová figúra aj s časťou šachovnice (obr. 9),
3. aršík v tvare šachovnice s rozostavením šachových figúr podľa šachového otvorenia alebo konkrétnej šachovej partie (obr. 10),

4. dobový výjav spoločnosti hrajúcej šach (obr. 11),
5. známka venovaná šachovému veľmajstrovi alebo významnému šachistovi krajiny (obr. 12),
6. známka venovaná výnimočnej šachovej partii šachových veľmajstrov (obr. 13).

Slovenské poštové známky so šachovým motívom

Slovensko vydalo v roku 1994 poštovú známku venovanú vynálezci Wolfgangovi Kempelenovi (obr. 14). Kempelenovi najväčšiu slávu priniesol šachový automat (Turek), s ktorým Kempelen precestoval celú Európu a porážal aj dobrých šachistov. V automate bol schovaný človek (vynikajúci šachista), ktorý s pomocou magnetov ťahal figúrkami. K šachovej téme patrí taktiež poštová známka z roku 2016 zobrazujúca zaujímavú šachovú kompozíciu maliarky Ester Šimerovej – Martinčekovej z roku 1931 (obr. 15).

Chyby na poštových známkach s témou šach

Chyby na poštových známkach s témou šach môžeme rozdeliť na:

1. všeobecné chyby súvisiace s tlačou známok
2. chyby týkajúce sa chybného zobrazenia šachového motívu.

V prvom prípade sú to najmä klasické chybné tlače ako pri iných poštových známkach, kedy okrem správne vytlačenej známky existuje variant chybné vytlačenej známky. Príkladom môže byť poštová známka San Marina z roku 1965 vo vydání s obrátenými červenými vežami (obr. 16).

Medzi najznámejšie chyby uvedené v druhom prípade patria najmä:

1. iné meno s iným portrétom šachistu, napr. na poštovej známke Guinei z roku 1999 je pri portréte Borisa Spasského uvedené dolu na poštovej známke meno šachistu Paul Morphy (obr. 17),
2. chybné napísané meno šachistu, napr. na poštovej známke Kambodže z roku 1986 šachista Karl Ernst Adolf Anderssen je uvedený ako „Andersen“ (obr. 18) alebo na známke Guinea-Bissau z roku 1988 je nesprávne uvedené meno „Fracois“ Philidor namiesto správneho „Francois“ (obr. 19),
3. chybné iné údaje na poštovej známke, napr. na známke Kirgizska z roku 2000 je pri šachistovi Alexandrovi Aljechinovi uvedený nesprávny dátum narodenia a úmrtia, správne má byť 1892 – 1946 (obr. 20).

Najdrahšie poštové známky s témou šach

Väčšinu poštových známok so šachovým motívom vie zberateľ získať v cenách niekoľko centov až niekoľko eur. Pri zopár poštových známkach existujú varianty s katalógovou cenou od sto do tisíc eur. Najdrahšou šachovou známkou by mal byť variant známky San Marino z roku 1965 s obrátenými červenými vežami (obr. 16). Na zakúpenie tejto známky v aukcii by si mal zberateľ pripraviť niekoľko tisíc eur.

3. Záver

Tak ako veľa iných filatelistov, začal som zbierať najprv tematickú oblasť na známkach intuitívne, ale až keď som si zohnal a našťudoval literatúru k zbieranej tematickej oblasti, pochopil som jej rozsah a úskalia (nejednoznačná definícia šachovej známky). Navyše som v svojich starších zbierkach našiel poštové známky, o ktorých som si pôvodne nemyslel, že patria k téme šach.

4. To najdôležitejšie o mojej ročníkovej práci

V rámci mojej ročníkovej práce som sa pokúsil súhrnne popísať tematickú oblasť poštových známok s témou šach, zodpovedať základné otázky, ktoré si kladie väčšina zberateľov tematickej oblasti, ako: kedy boli vydané prvé známky, koľko ich bolo doteraz vydaných, aké krajiny ich vydávajú, aké chyby, rarity sa na známkach vyskytujú a ktorá známka z nich je najcennejšia. Predpokladám, že moja ročníková práca bude inšpirovať ďalších zberateľov na tematickú oblasť šach na poštových známkach.

5. Zoznam použitej literatúry

- [1] *Jerzy Giżycki, Šachy všech dob a zemí*, vydala Práce, vydavatelství a nakladatelství ROH v Praze, 1975
- [2] *Schach – Ganze Welt*, Michel®, Schwaneberger Verlag GmbH, 2018, ISBN 978-3-95402-244-1
- [3] *StampWorld.com - the most complete stamp catalogue on the internet | StampWorld*. In [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné na internete: <<https://www.stampworld.com/en/>>
- [4] *Chess Cancells World Catalogue (CCC) * 2nd Edition * 1923-1979* [online] [cit. 2022-04-04]. Dostupné na internete: http://chessstamps.com/wp-content/uploads/2018/12/SST_DEMO_211_GB.pdf
- [5] *Chess stamps – What to collect or not? - A Systematic Approach* [online] [cit. 2022-04-04]. Dostupné na internete: <<http://chessstamps.com/wp-content/uploads/2021/03/Definition-Chess-stamps-Article-FINAL-20210307-GB.pdf>>

6. Obrazová príloha

Prvé príležitostné poštové pečiatky s témou šach [4]

Obr. 1: Nemecko, 1923

Obr. 2: Maďarsko, 1927

Obr. 3: ČSR, 1931

Prvé poštové známky so šachovým motívom [3]

Obr. 4: Bulharsko, 1946

Obr. 5: ZSSR, 1948

Obr. 6: Juhoslávia, 1950

Obr. 7: Maďarsko, 1950

Obr. 8: Československo, 1985

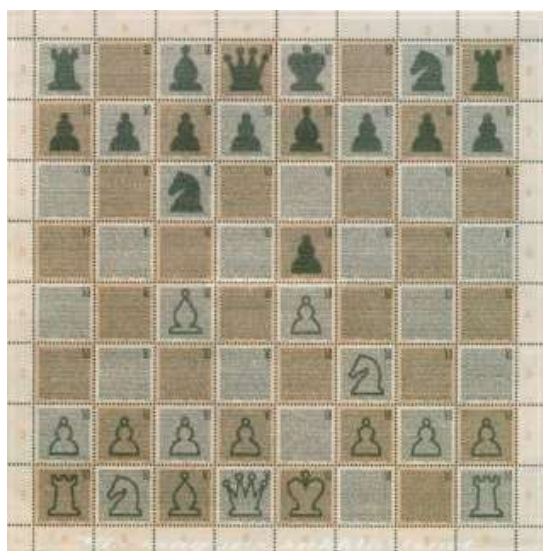
Šachové motivy na známkach [3]

Šachové figúry

Obr. 9: Vietnam, 1983

Aršík v tvare šachovnice

Obr. 10: Maďarsko, 2004

Dobový výjav spoločnosti hrajúcej šach

Obr. 11: Paraguaj, 1978

Významní šachisti

Philidor Stauton Anderssen Morphy Steinitz Lasker Capablanca

Obr. 12: Guinea-Bissau, 1988

Významné šachové partie

Obr. 13: Mongolsko, 1986

Slovenské poštové známky so šachovým motívom [3]

Šachová kompozícia

Wolfgang von Kempelen

Obr. 14: Slovensko, 1994

Obr. 15: Slovensko, 2016

Chyby na poštových známkach so šachovým motívom [3]

Obrátené červené veže

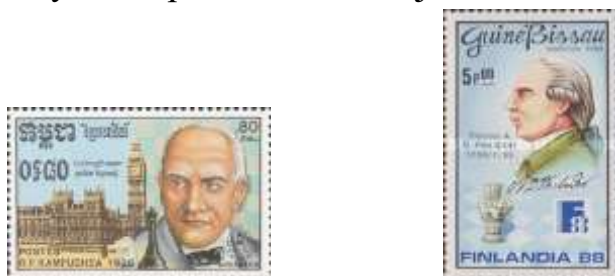
Obr. 16: San Marino, 1965

Spasskij alebo Morphy?

Obr. 17: Guinea, 1999

Chybyne napísané mená/údaje na známkach

Obr. 18: Kambodža, 1986

Obr. 19: Guinea-Bissau, 1988

Obr. 20: Kirgizsko